THE HEBREW JOURNAL
דער אידישער זשורנאַל
The Only Daily Jewish Newspaper In The Province of Ontario
251—253 Queen Street West   Telephone Adelaide 8967-4517
Subscription Rates $6 PER YEAR, $3.50 SIX MONTHS
Single Copy — 3 cents
PUBLISHED BY
CANADIAN JEWISH PUBLISHING CO., LTD.
H. Winberg, Pres. & Gen. Mgr.
Entered as Second Class Mail Matter at C. P. O, Toronto Ont
January 22nd 1912

העני פאָרד'ס טראָן שאָקעלט זיך

די אויטאָמאָביל אינדוסטריע איז זיך ניט נאָר צוואוקסען ריזיג גרויס אין די פאַראייניגטע שטאַאטען, נאָר אויך אין קאַנאַדע, וואו זי ווערט פאַררעכענט פאַר איינער פון די וויכטיגסטע אינדוסטריעס. אמת דער קאַנאַדער מאַרק איז א קלענער אין פאַרגלייך מיט'ן אמעריקאַנישען, דערפאַר אָבער ווערט פון קאַנאַדע אַנגעפיהרט דער גאַנצער אויטאָמאָביל־עקספּאָרט מיט די פאַרשיידענע טיילען פון דער בריטישער אימפּעריע, האָבענדיג פאַר זיך דאָרטען גינסטיגערע טאַריף־באַדינגונגען, ווי ווען די דאָזיגע אויטאָמאָבילען וואָלטען אהין געדאַרפט עקספּאָרטירט ווערען פון די פאַראייניגטע שטאַאטען.

אין ביידע ערטער, סאַי אין קאַנאַדע און סאַי אין די פאַראייניגטע שטאַאטען, איז ניט נאָר די אויטאָמאָביל אינדוסטריע א וויכטיגע אינדוסטריע, נאָר זי גיט אויך די מעהרסטע פּראָפיטען. דער פאַקט למשל וואָס די „דזשענעראַל מאָטאָרס" האָבען לעצטענס געצאָלט פופציג פּראָצענט אין דיווידענדען, איז גענוג באַווייז פאַר דעם. און די אויטאָמאָביל־אינדוסטריע האָט נאָך זייער ווייט ניט דערגרייכט דעם העכסטען שפּיץ פון איהר אַנטוויקלונג. פאַרקערט מיט יעדען גרעסערען וואוקס פון די שטעדט, ווערט אַלץ דער אויטאָמאָביל מעהר נויטווענדיג, און הערט אויף צו זיין א לוקסוס־זאַך. פון די משא־אויטאָמאָבילען, די אַזוי גערופענע „טראָקס" איז דאָך שוין אָפּגערעדט, אין דער טראַנספּאָרטאַציע קאָנקורירען זיי אפילו מיט די באַהנען.

און אין דער דאָזיגער אינדוסטריע, וועלכע האָט זיך אַזוי ריזיג אַנטוויקעלט, האָט העני פאָרד פאַרנומען דעם הויפּט־פּלאַץ. עס זענען געווען צייטען, ווען מען פלעגט זאָגען, אַז פון יעדע פינף קאַרס וועלכע פאָהרען אויף די גאַסען, האָט מען געקענט אָנצעהלען פיער פאָרדס, און די פינפטע ערשט איז געווען פון אַן אַנדער אויסאַרבייטונג. אָבער די אינדוסטריע האַלט זיך אין איין אַנטוויקלען, עס קומען אַרויס אַלץ נייע „מייקס", און די פראַגע שטעלט זיך, ווי אַזוי האָט דאָס אַלעס געווירקט אויף דער פאָרד אינדוסטריע?

איז נאָך פאָרד אַלעס דער אַליין־הערשער אין דער אויטאָמאָביל וועלט, אָדער זיין זון האָט אָנגעהויבען צו פאַרגעהן? די פראַגע ווערט יעצט געפרעגט אין פיעלע אינדוסטריעלע און פינאַנציעלע קרייזען, און דער ענטפער שטיצט זיך אויף ציפערען וואָס די אינדוסטריע פאַרמאָגט. וואָס זשע איז דער ענטפער?

די ציפערען קומען פון דעטראָיט, און זיי דערצעהלען קודם כל, אַז צו דער צייט וואָס פאָרד האָט ביז לעצטענס פּראָדוצירט מעהר ווי א העלפט פון אַלע אויטאָמאָבילען, איז עס יעצט אַרונטערגעפאַלען צו 35 פּראָצענט. אין די איבערהאַנט האָבען באַקומען די „דזשענעראַל מאָטאָרס", די זעלבע קאָמפּאַניע וואָס האָט לעצטענס אויסגעצאָלט אַזעלכע גרויסע דיווידענדען, און אויך די דאָדזש קאָמפּאַניע.

די זעלבע ציפערען דערצעהלען אויך ווייטער, אַז נאָך פאַר־א־יאָהרען, אין 1925, האָט פאָרד פאַרקויפט אין די ערשטע זעקס חדשים 1,153,100 אויטאָמאָבילען. דערפאַר אָבער האָט ער פאַר דער זעלבער פּעריאָדע אין 1926, שוין פאַרקויפט ניט מעהר ווי 746,412, א היבשער פאַרלוסט אַלזאָ. און דער דאָזיגער פאַרלוסט איז אַוועק צו די קאָנקורירענדע קאָמפּאַניעס, וועמענס פאַרקויף איז שטאַרק געשטיגען.

ווען מען פאַרלירט א דריטעל פון די „סיילס" מוז מען נעהמען שריט דערצו, ווערט טאַקע מיטגעטיילט פון דעטראָיט, אַז די פאָרד קאָמפּאַניע ווערט רעאָרגאַניזירט, און אַז א סך „קעפּ" פון דער פירמע זענען שוין געפאַלען, און אַז העני פאָרד האָט וויעדער אַלעס גענומען אין דער האַנט אַריין. און קלייבט זיך אַזוי צו ענדערען זיינע קאַרס, אַז זיי זאָלען קענען מיט זייערע פאַרבעסערונגען צוריק באַקומען דעם ערשטען פּלאַץ. אַזוי ווערט מיטגעטיילט, אַז ער קלייבט זיך צו ענדערען דעם פיער צילינדערס „אינזשין" אויף זעקס צילינדערס, איינפיהרען א „גיער שיפט", וואָס דער פאָרד האָט עס היינט ניט, און מאַכען איהר אַזוי שעהן, אַז זי זאָל וויעדער אַפּעלירען צו אַלעמען.

וואָס באַווייזט דאָס אַלעס?

אַז אַזוי ווי עס שאָקלען זיך די טראָנען פון קעניגע בכלל, אַזוי זענען אויך קיינמאָל ניט זיכער די טראָנען פון די אינדוסטריעלע קעניגע, און אפילו פון אַזאַ מולטי־מיליאָנער ווי העני פאָרד.

און אפשר ליגט אין דעם אַן ענגער צוזאַמענהאַנג מיט זיין אידען שנאה, און דאָס וואָס ער וואַרפט זיך לעצטענס מיט אַזוי פיעל מיליאָנען שטיצע פאַר דער אַנטיסעמיטישער באַוועגונג איבער דער גאַנצער וועלט.

דער בייטראַג צו דער רוטענבערג קאָנצעסיע

דער גרעסטער בייטראַג וואָס די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע האָט געקענט עס איז באַקומען פון א יחיד, פון אַן איינצעלנעם מענשען, איז זיכער די סומע פון הונדערט טויזענט ענגלישע פונט, וואָס עס האָט די טעג גע־געבען דער אידיש־ענגלישער פילאַנטראָפּ בערנאַרד באַראָן, וועלכער האָט געקויפט פאַר א האַלבען מיליאָן דאָלאַר אַקציעס אין דער פּאַלעסטינער עלעקטריק קאָרפּאָראַציע, אָדער ווי עס איז בעסער באַקאַנט די רוטענ־בערג עלעקטרישע אונטערנעהמונג.

עלעקטרישע קראַפט איז היינט צו טאָג איינע פון די וויכטיגסטע פאַקטאָרען אין דעם לעבען פון א לאַנד, אין דעם לעבען פון אַן אינדוס־טריע. אפילו אַז פּאַלעסטינע זאָל בלייבען אַן אַגריקולטור לאַנד, און ווי קליין די אינדוסטריע זאָל ניט זיין, איז עלעקטרישע קראַפט פון גרויס וויכטיגקייט סאַי פאַר דער אַגריקולטור און סאַי פאַר דער קליינער אינ־דוסטריע. און עס איז קיין סוד ניט, אַז די רוטענבערג קאָנצעסיע איז גע־ווען אין געפאַר צוליעב מאַנגעל אין געלט. הער באַראָנ'ס ביישטייע־רונג האָט איהר דאָריבער געגעבען א גרויסען שטויס פאָרווערטס, און גע־עפענט ברייטערע האָריזאָנטען פאַר איהר אַנטוויקלונג.

ארץ ישראל האָט ניט קיין קוילען, דאַרף דאַריבער וואַסער עס פאַרבייטען. הידראָ עלעקטריק איז מעהר ניט קיין עקספּערימענט, און דער איינציגע היגע הידראָ־סיסטעם איז דער בעסטער באַווייז פאַר דעם. פון דער רוטענבערג קאָנצעסיע איז דאַריבער פיעל אָפּהענגיג דאָס לעבען אין ארץ ישראל, און דאָס אַלעס האָט יעצט באַקומען א ריעזיגען שטויס פאָראויס.

אעירה שחר!

פון הרב יהודה ליב זלאָטניק

פאַר ראש השנה, ווען מיר שטעהען אויף דער שוועל פון א ניי יאָהר, איז כדאי דאָס מיר זאָלען זיך דערמאָהנען מיט באַוואונדערונג אין די שטאַרקע ווערטער מיט וועלכע ר' יוסף קרא האָט געעפענט זיין שלחן ערוך:

יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו שיהא הוא מעורר השחר!

דער מענש מוז זיך שטאַרקען ווי א לייב אויפצוכאַפּען זיך פריה־מאָרגענס צו דינען דעם בורא, אַזוי דאָס ער זאָל אויפוועקען דעם מאָרגען שטערען!

מעכטיגע, קרעפטיגע ווערטער, וועל־כע איך ווער ניט מיעד צו באַוואונדערען.

וואָס איז דער נוצען פון שרייבען שלחן ערוך'ס מיט געזעצען פאַר מענשען וואָס האָבען ליעב שלאָפען און רוהען און האָבען ניט קיין ענערגיע און שטאַרקייט אין זיך!

ערשטענס, און קודם כל מוז מען האָבען די מעכטיגקייט ווען עס קומט א נייער טאָג זיך אויפצוכאַפּען מיט לייבען גבורה צו עבודת הבורא.

דו מוזט אויפשטעהן נאָך פאַר דעם מאָרגען שטערען. דו מוזט דערפילען אין דער לופטען און אין די טיפענישען פון דיין שלאָף דאָס א נייער טאָג קומט אָן.

און דו מוזט איהם באַגעגענען וואַ־כענדיג און מוטיג גרייט צו דער עבודה.

אָט דאָס איז ווען א נייער טאָג קומט.

על אחת כמה וכמה ווען א ניי־יאָהר קומט.

טא ווי זאָל עס שוין זיין ווען א נייע עפּאָכע אין לעבען פון א פאָלק, אין לעבען פון דער וועלט קומט אָן?

עס איז דער בת פון דוד המלך, וואָס ער זאָגט: אעירה שחר!

איך וועק אויף דעם מאָרגען שטע־רען.

דער נייער טאָג טרעפט מיך נישט שלאָפענדיג.

איך שטעה אויף ווען ארום איז נאָך פינסטער, און איך וועק דעם טאָג, איך ברענג איהם מיט געוואַלד!

גליקליך וואָלט דער היינטיגער דור געוועזען ווען מיר וואָלטען אויף זיך גע־קאָנט זאָגען די דאָזיגע ווערטער.

מיר שטעהען אויף דער שוועל פון א נייעם טאָג, פון א נייער צייט און נייער עפּאָכע אין לעבען פון אונזער פאָלק. נאָך א לאַנגער נאַכט שיינט דער גרויסער טאָג. ישראל ווערט פריי!

דאָס אַלטע הייליגע לאַנד הויבט אָן אַראָפּצוּוואַרפען די טרויער קליידער פון אַמאָל, נייער לעבען וועבט זיך איבעראַל. טויזענטער און צעהנטויזענטער קומען צו־ריק צו דער אַלטער היים שאַפענדיג ניי לעבען, נייע ווערטען און א נייע קול־טור.

און די אידישע מאַסען?

זיי שלאָפען.

זיי האָבען זיך ניט אויפגעכאַפּט מיט דעם אָנקומען פון נייעם טאָג.

די נייע זון פאַרשיינט שוין די וועלט און זיי האָבען נאָך ניט אויפגעוואַכט: דאָס איז די טראַגעדיע פון היינטיגען דור.

מענשען גלייבען דאָס וואָס גרעסער אַן אידעאַל איז וואָס מעהר באַגייסטערט ער די הערצער, וואָס מעהר מענשען פאַרשטעהען זיין וויכטיגקייט און גרויסקייט.

עס איז אָבער נישט ריכטיג.

קליינע מענשען האָבען קליינע השגות און פאַרשטעהען נאָר קליינע ענינים און ווערען באַגייסטערט נאָר פון קליינע זאַ־כען.

באַנטשע שוויג פאַרשטעהט נישט מעהר ווי ברויט מיט פּוטער.

דאָס איז זיין גן עדן.

גרויסע מענשען באַגרייפען העכערע אידעאַלען און העכערע שטערבונגען.

ווען די ליכט איז צו שטאַרק פאַר א מענשען'ס אויגען, ווערט ער נאָר אין גאַנצען בלינד.

ווען דער רעש איז צו מעכטיג פאַר זיינע אויערען, ווערט ער נאָר אין גאַנ־צען טויב.

ניט קיין וואונדער וואָס ניט אַלע פאַרשטעהען די גרויסקייט פון אונזער יעצטיגער צייט און פון דעם גרויסען ציוניסטישען אידעאַל און ציוניסטישער אר־בייט.

אין אונזערע תפלות ראש השנה זאָ־גען מיר, די ווערטער פון ישעיהו הנביא: כנשא נס הרים תראו וכתקוע קול שופר תשמעו.

ווען איך וועל הויבען דעם פאָהן (פון דער אידישער גאולה) איבער די בערגער זאָלט איהר איהם זעהן, און ווען דער שופר וועט בלאָזען זאָלט איהר הערען!

אָבער נישט אַלע זענען זוכה דערצו.

דער פאָהן פלאַטערט הויך איבער די בערגער און אַזוי פיעל מענשען זענען בלינד און זעהען גאָר נישט.

דער שופר שאַלט איבער דער וועלט און אַזוי פיעל מענשען זענען טויב און הערען גאָר נישט!

מיר ווילען מיט'ן אָנקומען פון דעם נייעם יאָהר אָנטרעפען אַלע אידען זע־הענדיג און הערענדיג און וואַכענדיג און מונטער צו דער נייער צייט און איהרע אויפגאַבען.

מיר ווילען אַלעמען זעהן גרייט צו ערפילען די גרויסע פליכטען וואָס די גע־שיכטע האָט אויף אונז אַרויפגעלייגט.

מיר ווילען דעריבער באַגעגענען דאָס נייע יאָהר מיט בעגייסטערטער ענערגיע אין דער אַרבייט פון דעם אידישען נאַציאָ־נאַל פאָנד אויסצולייזען די ערד פון אונ־זער הייליג לאַנד עס זאָל פאַרבלייבען דאָס איביגע אייגענטום פון אונזער פאָלק.

מיר פאָדערען ניט קיין גרויסע קרבנות. אָבער מיר ווילען אַז דאָס גאַנצע אידישע פאָלק זאָל זיי ברענגען. קיין איי־נער זאָל ניט בלייבען אויסגעשלאָסען.

מיר ווילען דאָס די קרבנות זאָלען געבראַכט ווערען לרצונכם.

גוטען ווילען מיט אָפּפערווילליגקייט און שמחה.

דער פּלאַן פון דער אַרבייט פאַר דעם נאַציאָנאַל פאָנד פאַר דעם חודש תשרי, איז אַן איינפאַכער. די אייניצעלהייטען זענען נישט ניי, זיי זענען שוין פון יאָהרען איינגעפירט צווישען דעם פאָלק. אָבער ביז יעצט האָט זיך דאָס פאָלק דערינען באַטייליגט נאָר טיילוויי, יעצט ווילען מיר אָבער דאָס עס זאָל קיין איינציגער איד ניט בלייבען וואָס זאָל זיין חוב צו זיין פאָלק און זיין לאַנד ניט ערפילען.

ווייל די צייט איז גרויס. די דער־גרייכונגען שטייגען אריבער אַלע ערוואַר־טונגען און די גאַנצע וועלט, אידען און גוים, זעהען אַז מה' יצא הדבר. עס איז די האַנד פון דער געטליכקייט וואָס האָט אויסגערופען שנת גאולה, לקרא לשבוים דרור ולאשר בחשך הגלו.

עס ווערט פאַרלאַנגט דאָס אין אַלע שוהלען און בתי תפלה זאָל אויף יעדען טיקעט פאַר א סיט אויפגעקלעפּט ווערען א סטעמפּ פון דעם אידישען נאַציאָנאַל פאָנד אין דער ווערט פון צעהן ביז פינף און צוואַנציג סענט.

יעדער איד ברויך אויף זיינע לשנה טובה קאַרטען אויפצוקלעפּען סטעמפּס פון אידישען נאַציאָנאַל פאָנד.

ערב יום כפור ברויך אין יעדער שוהל צו שטעהן א קערה פאַר דעם נאַציאָנאַל פאָנד.

יעדער איד וואָס איז עולה לתורה ברויך צו דערמאָהנען גאולת הארץ און מנדר זיין כאשר ידבנו לבו פאַר דעם אידישען נאַציאָנאַל פאָנד.

עס איז ממש א חרפה און א בזיון צו זעהן ווי מענשען זיינען מנדר פאַר אַלעם אין דער וועלט און אין ארץ ישראל און אין דעם אידישען פאָלק אַלס א גאַנ־צעס פאַרגעסען זיי.

גלייך עס וואָלט ניט געוועזען זייער פאָלק, ניט זייער לאַנד!

וימאסו בארץ חמדה! עס איז שוי־דערליך צו טראַכטען!

אָבער די וויכטיגסטע אַרבייט פון תשרי באַשטעהט אין דעם לאַנד פאָנד קאַמפּיין!

נאָך פינף און צוואַנציג יאָהר אַר־בייט האָט דער אידישער נאַציאָנאַל פאָנד ערשט אויסגעלייזט בסך הכל נאָר הונדערט טויזענט דונאַם לאַנד!

ווען די נויטיגע געלד זאָל זיין, וואָלט מען אין איין יאָהר געקענט אויסלייזען מינימום פון א מיליאָן דונאַם! ווי פיעל אידען וואָלטען דאַן געקענט אַריין אין ארץ ישראל! ווי וואָלט דאַן געזעהען די קאָלאָניזאַציאָנס אַרבייט.

עס ווערט געפאָדערט דאָס קאַנאַדער אידען זאָלען יעצט מאַכען אַן אָנשטרענגונג אויסצולייזען טויזענט אַקער לאַנד.

עס איז א קימא לן פון פיער טויזענט דונאַם. יעדער דונאַם קאָן אויסגעלייזט ווערען דורך א ביישטייערונג פון צעהן דאָלאַר.

מיט א נדבה פון צעהן דאָלאַר קאָן א איד אויסלייזען א האַלבען דונאַם. פאַר יעדער נדבה ווערט געגעבען א קאָלירטער סערטיפיקאַט אַלס אַנדענקען.

אין יעדער אידישער שוהל ברויך תפלה ראש השנה אָדער יום כפור כל נדרי געמאַכט ווערען אַן אַפּיעל פאַר דעם לאַנד פאָנד!

עס וועט געוויס ניט בלייבען איין איד וואָס וועט ניט בשמחה זיך טיילנעמען אין אויסלייזען ארץ ישראל פון פרעמדע הענט.

עס איז הויפּטזעכליך אָפּהענגיג פון די גבאים, פּרעזידענטען און [illegible] דאָס זיי זאָלען ווי געהעריג [illegible] די דאָזיגע אַפּיעלען און האָבען די ריכטיגע קאָמיטעס די נדרים נאָכהער ריכטיג איינצוקאָלעקטען.

עס שטעהט פאַר אונז נאָך אַן אויפגאַבע און דאָס איז פּאָפּולער צו מאַכען אידען פון דעם גאָלדענעם בוך.

ביי דעם אידישען נאַציאָנאַל פאָנד עקזיסטירט א גאָלדענער בוך וואו עס ווערען פאַרשריבען די נעמען פון אַלע די מענשען וואָס האָבען אונזער פאָלק [illegible] אין דער גרויסער אַרבייט פאַר ארץ ישראל.

אין דעם דאָזיגען בוך ווערען פאַרשריבען די וואָס זענען מנדר הונדערט דאָלאַר פאַר דעם אידישען נאַציאָנאַל פאָנד.

מיר ווילען דאָס אין קאַנאַדע זאָלען זיך געפינען מינדעסטענס צוויי הונדערט און פופציג מענשען, יחידים, פאַמיליעס, סאָסייטיס און קאָנגרעגיישאָנס וואָס זייערע נעמען זאָלען ווערען פאַרשריבען אין גאָלדענעם בוך.

הונדערט דאָלאַר און א נאָמען פאַראייביגט אַלס איינער פון די וואָס האָבען ניט זוכה געווען צו זעהן מיט אייגענע אויגען בשוב ד' ציון.

עס איז א גרויסע צייט.

יעדער ווערט ערוואַרטעט צו קומען צו דער גרויסער אַרבייט.

יעדער לויט זיין כוח.

איינער דורך דער פּושקע.

איינער דורך דער סטעמפּ.

איינער דורך דעם לאַנד פאָנד.

איינער דורך פלאַנצען בוימער.

און איינער דורך דעם גאָלדענעם בוך.

געפינט זיך ערגעץ וואו א איד וואָס וויל דאָס אויך אויף ווייטערע יאָהרען זאָל אונזער פאָלק בלייבען אָהן א לאַנד, אָהן א היים, א פרעמדער, א וואַנדערער צווישען די פעלקער?

אויב עס איז ניטאָ אַזאַ איד פאַרוואָס זשע געפינען זיך אַזוי פיעל וואָס ערפילען ניט זייער פליכט פאַר דעם אידישען נאַציאָנאַל פאָנד?

זאָל יעדער איד זיך פאַרטראַכטען: הונדערטער טויזענטער בוימער זענען שוין געפלאַנצט געוואָרען אין ארץ ישראל און זיין בוים איז דאָרטען נישטאָ.

צוויי הונדערט טויזענט דונאַם האָט דער נאַציאָנאַל פאָנד שוין אויסגעלייזט, און זיין דונאַם איז נאָך נישטאָ.

צוועלף טויזענט נעמען זענען פאַרשריבען געוואָרען אין דעם בוך, און זיין נאָמען און דער נאָמען פון זיין פאַמיליע איז נאָך ניטאָ. ווי לאַנג וועט ער וואַרטען?

עס קומט א נייער יאָהר. זאָל דער נייער יאָהר טרעפען יעדען אידען ערפילענדיג זיין פליכט צו זיין לאַנד און פאָלק דורך דעם אידישען נאַציאָנאַל פאָנד.

אַן אומבאַקאַנטער גאַסט

פון נ. סט.—

טאָראָנטאָ איז איצט פאַרנומען מיט דער מצוה פון הכנסת אורחים.

די קריסטליכע באַפעלקערונג שטאָל־צירט מיט איהר געהויבענעם גאַסט דעם לאָרד בישאָף אינגראַם פון לאָנדאָן.

די אַלגעמיינע טאָראָנטאָר איינוואוי־נער גרייטען זיך איצט צו די פיעל פאַר־שיידענע אַנגעזעהענע אורחים צו דער עקסיבישאַן, וואָס דאַרף די טעג געעפענט ווערען. און א פּנים אַז צווישען א סך געסט איז אפשר קיין חידוש ניט ווען א גאַסט ווערט אַמאָל פאַרגעסען. און דאָס אייגענטליך מוז געזאָגט ווערען בנוגע דעם חשוב'ן גאַסט פאַר דער אידישער טאָראָנטאָ, וועלכער איז לײדער כמעט אין גאַנצען ווי אונבאַמערקט געוואָרען.

א פּנים שוין אַזאַ מזל אונזערער רק מיטצוטאַנצען ווי שעהנער און בעסער אויף פרעמדע חתונות אויפ'ן פּראַכטפאָל־סטען שטייגער זיך משמח זיין אום ניט צו בלייבען קיין בעל חוב און ברענגען חלילה דער פרעמדער געזעלשאַפט אין א פאַרלעגענהייט . . . פאַר זיך איז מען דאָך יוצא ווי עס זאָל ניט זיין — די וועלט וועט דאָך קיין תרעומות ניט האָ־בען . . .

ניט איין טויזענטער דאָלאַר וועט אויך געוויס איצט פאַרשפּענדעט ווערען פון אידישען צד צו דער פאַרשטעהענדער עקזיבישאַן אין טאָראָנטאָ און עס איז דאָך געוויס קיין עולה אויך. מען דאַרף נאָר אָפּשטעהן פון די אַנדערע טיילען באַפעלקערונג פון שטאָדט. דאַגעגען מיר דאַרפען דאָך זיין אַלס אַן אתה בחרתנו פאָלק אומעטום די יד־העליונה . . .

יונג און אַלט זענען אויך געלאָפען פון די טאָראָנטאָר אידען אין סכנות'דיגען געדראַנג פון סאַניסייד צו זעהן די אויס־געקליבענע „מיס טאָראָנטאָ" וועלכע איז מיט איינע פאַר טעג פריהער גאָר אפשר פאַר קיינעם באַזונדערס שטאַרק אין אכט ניט גענומען געוואָרען, און זייענדיג טאַקע אַזוי שטאַרק פאַרנומען און איבערראַשט פון די פאַרשיידענע פרעמדע געסט האָט די אידישע טאָראָנטאָ כמעט ווי גאָר פאַרגעסען אין איהרען אַן אייגענעם גאַסט, דעם פאַרשטעהער פון דער גרעסטער וועלטליכער מאָדערנער ישיבה אין שיקאַגאָ הרב מנחם זאַקס, וועלכער ווילט שוין דאָ די צווייטע וואָך.

ביי אַזאַ צייט א מנהל פון אַזאַ אַל־וועלטליכער ישיבה וועלכע איז נאָך ביכולת צום איצטיגען טאָג, ווען דער אי־דישער רעליגיעזער מעמד האַלט אין איינפאַלען, איינצוהאַלטען אין אַמעריקא העכער 5 הונדערט יונגעלייט, צוקונפטיגע אידישע רעליגיעזע און נאַציאָנאַלע פיהרער, אין וועלכע די גאַנצע אידישע וועלט הויבט אָן פיהלען א מאַנגעל אין דעם נאָהענטען עתיד, האָט דוכט זיך גע־דאַרפט אביסעל מעהר פאַראינטערעסירען דעם ברייטען אידישען עולם אין טאָ־ראָנטאָ.

איך מעג אייך זאָגען אַז אַזאַ גרויסע ישיבה געפינט איהר שוין היינט אויך ניט פון יענער זייט ים אין די ישיבות־באַרי־מטע מקומות ווי פּוילען און ליטא וואו עס איז תמיד געווען דער קוואַל פון די גרעסטע וועלטליכע ישיבות.

ווען איך האָב באַזוכט דעם פּאַ־נאַר די אַמאָליגע גרויסע וואָלאָזשינער ישיבה, וועלכע האָט געצעהלט צייטענווייז קרוב פון זעקס הונדערט יונגע לייט, צווי־שען זיי א גרויסע צאָהל אויסגעצייכענטע עלוים וואָס האָבען שפּעטער אין דער וועלט געשם'ט (אונזער גרויסער דיכטער ביאַליק איז אויך א געוועזענער וואָלאָ־זשינער ישיבה בחור. זיין זכר איז נאָך איצט דאָרט פאַרבליבען מיט'ן „ביאַליק־באַרג" וואָס ווערט דאָרט ביז היום גע־רופען אונטערן שטאָדט א געוויסער באַרג וואו ביאַליק פלעגט אין די פרייע פאַר־נאַכט שעהן זיצען און שרייבען זיינע שירים), האָט מיר ווירקליך באַהערשט א שטאַרק אומעטיג געפיהל דערזעהענדיג ווי די זעלבע גרויסע וועלטליכע ישיבה האַלט אין א געפעהרליכער גסיסה.

האָב שוין ניט איבערגעצעהלט אפילו קיין מנין ישיבה לייט אין דעם גרויסען ריזי־גען אומעטיגען אַלטען ישיבה בית מדרש. און אפילו אין דער איצטיגער גרעסטער ישיבה פון ליטא „ד ע מ י ר", וואו עס איז מיר אויסגעקומען צו זיין דעם פאַר־גאַנגענעם ווינטער האָב איך שוין אויך ניט איבערגעצעהלט קיין גאַנצע 200 ישיבה לייט.

און דאַריבער מעג איך שיינט מיר דרייסט אונטערשטרייכען, אַז ביי דעם איצטיגען מאָמענט דאַרף זיך די שיקאַגאָר ישיבה רעכענען פאַר איינער פון די גרעסטע, און דאָך ניט קוקענדיג אויף די מודעות אין „זשורנאַל" אַז דער חשוב'ער גאַסט וועט שבת (פּ' תצא) רעדען אין מיקאל שוהל איבער די איינצעלנהיי־טען פון דער דערמאָהנטער גרעסטער ישיבה, איז לײדער נאָר א קליינער עולם געקומען.

עס דאַרף נאָך באַמערקט ווערען אַז דוקא איז דער גאַסט חשוב ניט אַלס למדן און פאַרשטעהער פון אונזער איצ־טיגען גרעסטען אוצר התורה אין אַמערי־קא, אָדער ווי איך וואָלט מיר ווילען מאָ־דערנער אויסדריקען, פון אונזער גרויסען אידישען רעליגיעזען אוניווערזיטעט אין שיקאַגאָ, נאָר די אכטונג צו איהם דאַרף וואַקסען נאָך בעדייטענד גרעסער פאַר זיין געבענשטער שעהנער רעדנער קראַפט מיט וועלכע עס געלינגט א דאַנק דעם פּאַ־טאָס און התלהבות וואָס פילט אָן זיין פריידיגענדען געדראַנג צוצוציהען דעם עולם צו זיך און צונויפגיסען זיי מיט אַן ענטוזיאַסטיש־באַגייסטערטער שטימונג אַלעמען כאיש אחד. ער רעדט לאָגיש אין א ריינעם לייכטען אידיש וואָס איז צו־טריטליך אפילו פאַר יעדען פּשוט'ן אי־דען.

עס בלייבט נאָך אַמאָל צו באַדויערען וואָס זיין ווערטפולע ווירקונג איז אין דער גרויסער מיקאל שוהל פאַרבליבען נאָר ביי אַזאַ קליין פאַרקליבענעם עולם.

עס איז כדאי צו פאַרעפענטליכען דעם פאַקט וואָס הרב זאַקס האָט מיר אי־בערגעגעבען נאָך דער דרשה שוין, ווען איך האָב מיר פאַראינטערעסירט אַרויסצו־באַקומען גענויערע אינפאָרמאַציעס וועגען דער דאָזיגער ישיבה, אַז כמעט אַלע ישיבה לייט זיינען גלייכצייטיג סטודענ־טען פון אוניווערזיטעט אין שיקאַגאָ. דאָס איז ניט קיין געזעץ פון דער רעגירונג, נאָר בלויז א מין תקנה געוואָרען פון דער ישיבה־הנהלה אום די ישיבה זאָל פון שיקאַגאָ אַרויסטראָגען ווי געהעריג אי חינוך ווי זיי מיינען אידישע רעליגיעזע און נאַציאָנאַלע ערציהונג אי „גדול" — וועלטליכע האַדוואַניע. און די ישיבה־למודים שטערען זיי לגמרי ניט צו דער אַלגעמיינער וויסענשאַפט. דאַגעגען עס האָבען זיך א סך ישיבה בחורים אַרויסגע־וויזען פאַר פיעל פעהיגער און בעסער אַלס זייערע קריסטליכע אַמעריקאַנער חברים סטודענטען.

דעם ערשטען האַלבען טאָג ווערט דורך די ישיבה־לייט דער אוניווערזיטעט באַזוכט און פון 2 בייטאָג אָן ווערט שוין פאַרבראַכט די גאַנצע צייט אין דער סביבה פון דער ישיבה.

די 5 הונדערט ישיבה לייט ווערען אויסגעהאַלטען מיט עסען, שלאָפען, הלבשה און אַלע אַנדערע התרכות'ן.

עס איז אויך ווינשענסווערט אי־בערצוגעבען א כאַראַקטעריסטישען עפּי־זאָד וועלכען דער חשוב'ער רעדנער האָט אילוסטרירט אַלס א פאַקט ווי אַזוי ביי די זעלבע אַמעריקאַנער און קאַנאַדער געבוירענע יונגע לייט איז איינגעפלאַנצט נאָך היינטיגען טאָג די אהבה און די מסירת נפש צו די הייליגע רעליגיעזע גע־פיהלען, אַז עס איז געהאַט באַשטימט גע־וואָרען אין שיקאַגאָר אוניווערזיטעט א וויכ־טיגע דעבאַטע מיט'ן אַנטייל פון אויסגע־צייכענטע סטודענטען אויך פון אַנדערע שטעדט וואָס האָט געדאַרפט ווערען א פּאָר טעג, און די פּראָפעסאָרען וויסענדיג גוט די אויסגעצייכענטקייט פון אייניגע ישיבה־בחורים־סטודענטען אַלס טאַלאַנט־פולע רעדנער און אויך אָנגעלאָדען גוט מיט דער גאַנצער אַלגעמיינער וויסענ־שאַפט וואָס עס איז נאָר אין אוניווערזי־טעט געלערנט געוואָרען, האָט מען זיי אויך אַרויפגעשטעלט אויף דער ליסטע פון די אַנטייל נעהמער. עס האָט זיך אָבער דערנעהענטערט די צייט און די דעבאַטע איז שוין אַדווערטייזט געוואָרען אויף דער באַשטימטער דאַטע, האָבען די ישיבה־בחורים זיך אַרומגעזעהען אַז דאָס פאַלט אויס גראַדע פרייטאָג און שבת.

מען האָט גלייך דעלעגירט א פּאָר פון זיי צו די אוניווערזיטעטס פּראָפעסאָרען מיט אַן אויפקלעהרונג אַז ביים בעסטען ווילען זייערען מוזען זיי זיך ענטזאָגען פון דער אַנטיילנעהמונג אין דער דעבאַטע, ווייל זיי קענען ניט ברעכען זייער דת מחלל שבת צו זיין, דען דער אוניווערזי־טעט איז גאַנץ ווייט פון דער ישיבה און זיי ווילען אום שבת ניט פאָהרען.

די פּראָפעסאָרען ווידער פון זייער צד האָבען אויך גענומען אויפקלעהרען זייערע גערעכטע טענות, אַז מען האָט זיי געדאַרפט מודיע זיין א געוויסע צייט פריה־ער ווען עס איז נאָך ניט געווען פאַר־בונדען מיט אַזעלכע שוועריגקייטען און ממש אונמעגליכקייטען. איצט האָט עס שוין אַרייגעטריבען אין גרויס אַדווער־טייזינגס קאָסטען און מען גרייט זיך שוין אומעטום קומען צו דער שוין באַשטימטער דאַטע פון דער דעבאַטע.

די ישיבה לייט האָבען אָפּגעהאַלטען א ישוב הדעת, ביז מען איז געקומען צום באַשלוס אַז מען זאָל אָפּזוכען אויף די פּאָר טעג א צימער נאָהענט פון דעם אוני־ווערזיטעט און מען האָט זיך מיטגענו־מען א מנין בחורים ווי אויך „לחם משנה", אויפגעשטאַנען שבת גאַנץ פריה, אין דעם טאָג ווען עס האָט געהאַלטען אין רעכטען ברען פון דער דעבאַטע פאַרזעצונג, אָפּגע־דאַווענט מיט א מנין, אָפּגעגעסען די סעודה שניה של שבת, געבענשט מיט א מנין און אַוועק צו דער דעבאַטע אין דער אוניווערזיטעט און ענדליך אויך אַרויס די געוואונענע.

הרב זאַקס האָט אויך דערצעהלט ווי וואונדערבאַר עס איז צו זעהען ווי די אַמעריקאַנער ישיבה־באַחורים צוהיצען זיך ביי א פּלפּול וואָס עס ווערט פאַר זיי אַלע דאָנערשטאָג געזאָגט און זיי זענען זיך אַרום איהם מתוכח ממש ווי אין דער אַל־טער היים אין די פריהערדיגע אַלטע גרוי־סע ישיבות פון סלאָבאָדקע און וואָלאָזשין, מיט דער זעלבער מימיק און חריפות'דיגען ברען, וואָס פאַרשאַפט באמת דעם גרעס־טען גייסטיגען גענוס.

מען מעג זיך, מיין איך, זיין מיט וועלכער דיכטונג מען וויל, ביי דער פּראַ־גע פון דער אידישער ערציהונג דאַרף אָבער פאַרנעהמען אַזאַ אַנשטאַלט ווי דער בית מדרש לתורה אין שיקאַגאָ מעהר אַכ־טונג און טיעפערע פאַראינטערעסירונג, און עס איז געוויס אַן עולה ווען דער מנהל פון דעם וויכטיגען דערמאָהנטען אַנשטאַלט אַלס גאַסט אין טאָראָנטאָ איז געבליבען פון דער ברייטער אידישער באַפעלקערונג כמעט ווי אונבאַמערקט.

דאָלאַרען

מיר צאָהלען אויס ריכטיג אַמעריקאַנער דאָלאַרען אין פּוילען. שיקט עס דורך מעיל אָרדער קייבעל פאַר די בילי־גסטע פּרייזען.

DOMINION BANK

קווין און בעי און אַנדערע בראַנטשעס